

Результати й обговорення

У результаті досліджень виявилось, що даний деревний вид у місцевих ґрунтово-кліматичних умовах має ту ж життєву форму що й на батьківщині (кущ), але у віці близько тридцяти років має висоту 2,1 м., хоча на батьківщині досліджуваний вид досягає 3 м. заввишки. Отже, в місцевих природних умовах *Барбарис Франціска – Фердінанда* не досягає висоти, яку він має на батьківщині.

Було виявлено, що в умовах Передкарпаття даний вид починає вегетацію у середньому 4 квітня, а закінчує 26 жовтня. Тривалість вегетації становить 206 днів. За феноспектром деревних рослин дендропарку досліджуваний вид належить до групи з довгою тривалістю вегетації, а також до групи рослин, які в ранні строки розпочинають вегетацію і пізно її закінчують. Цвітіння в *Барбарису Франціска - Фердінанда* починається 14 і закінчується 31 травня. Тривалість цвітіння становить 18 днів. За феноспектром деревних рослин дендропарку досліджуваний вид належить до групи з короткою тривалістю цвітіння, а також до групи рослин, які пізно починають цвісти і рано відцвітають. Початок осіннього пожовтіння листків у даного виду настає 14 вересня, причому частина листків набуває оранжевого забарвлення, а решта – жовтого. Плоди в *Барбарису Франціска – Фердінанда* досягають в середньому 9 вересня. Цвіте і плодоносить досліджуваний вид щорічно і рясно. Рясність цвітіння і плодоношення становить 2 - 3 бали. В суворі зими ушкоджується морозами. Зимостійкість становить 3 – 4 бали, але добре відновлюється після обмерзання. За нашими спостереженнями, *Барбарис Франціска - Фердінанда* не розмножується самосівом і не розширює самостійно площу зростання за допомогою кореневих паростків, але утворює добре виповнене насіння, яке при осінньому посіві утворює дружні проростки навесні наступного року.

За нашими дослідженнями *Барбарис Франціска – Фердінанда* можна розмножувати і вегетативно (зеленими стебловими живцями), однак результати в цьому разі гірші ніж при насінневому розмноженні. Так, живці даного виду, які ми вкорінювали в холодних парниках, в липні місяці, вкорінились на початок жовтня цього року на 34,3%. За сукупністю видів, живці яких ми вкорінювали в холодних парниках даний вид проявив середню здатність до ризогенезу.

Висновки

1. *Барбарис Франціска - Фердінанда* в умовах Передкарпаття є задовільно акліматизованим видом. Він має хорошу репродуктивну здатність, але в суворі зими не повністю зимостійкий. За сукупністю фенологічних фаз досліджуваний вид повністю вкладається у вегетаційний період Центрального Передкарпаття.

2. Враховуючи легкість розмноження рослини (особливо насінневим шляхом) та високі декоративні якості, *Барбарис Франціска - Фердінанда* рекомендується для озеленення у містах Івано-Франківської області. Його, зокрема, слід використовувати у парках в якості солітерів, груп та живоплотів.

Література

1. Александрова М.С., Булыгин Н.Е., Ворошилов В.Н. Методика фенологических наблюдений в ботанических садах СССР. – М.: Гл. ботан. сад АН СССР, 1975. - 27 с.
2. Каппер В.Г. Об организации ежегодных систематических наблюдений над плодоношением древесных пород // Труды по лесному опытному делу. – М., 1930. - Вып. 8. -С. 103-147.
3. Кохно Н.А., Каплуненко Н.Ф., Минченко Н.Ф. и др. Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР. Покрытосеменные. - К.: Наукова думка, 1986. - 720 с.
4. Соколов С.Я. Современное состояние теории акклиматизации и интродукции растений // Интродукция растений и зеленое строительство: Тр. Ботан. ин-та АН СССР. - М.-Л., 1957. - Т. 6. - С. 34-42.

Research into the biological peculiarities of Berberis francisci – ferdinandii Schneid. in the botani garden of the Precarpathian national University named after Vasyl Stefanyk. This very nice - looking species is recommended for green building in Ivano-Frankivsk district. Key words: Berberis, plantation, phenology.

УДК 633.88

Тетяна Куцела, Віра Буняк, Ніна Антків

ОСОБЛИВОСТІ ОНТОГЕНЕЗУ ТА ВИРОЩУВАННЯ КУЛЬТИВОВАНИХ ВИДІВ *LAMIACEAE* В УМОВАХ ДЕНДРОЛОГІЧНОГО ПАРКУ “ДРУЖБА”

*В даній статті подано результати вивчення особливостей онтогенезу та вирощування культивованих видів *Lamiaceae* в умовах дендрологічного парку “Дружба”.*

Ключові слова: онтогенез, вирощування, Губоцвіті, вегетація, цвітіння, плодоношення.

Вступ

Проблема охорони біорізноманіття, раціонального використання та відновлення рослинних багатств в умовах прискореного науково-технічного прогресу вимагає глибокого вивчення сучасного стану природних рослинних угруповань. Адже зникнення того чи іншого виду флори – втрата не лише для науки, але і для всього людства. Тому в умовах всезростаючого техногенного та антропогенного пресу на довкілля одними із

найважливіших народногосподарських проблем стає охорона біорізноманіття, раціональне використання природних ресурсів, покращення умов природного середовища та інтродукція і введення в культуру цінних лікарських видів рослин. Тому метою нашого дослідження було вивчення особливостей онтогенезу лікарських видів *Lamiaceae*.

Матеріали і методи

При проведенні фенологічних спостережень користувались: "Методикою Державного сортопробування сільськогосподарських культур" (1989), "Методикою проведення дослідів по кормо виробництву Інституту кормів УААН" (1994, 1998). Відмічали основні фази росту і розвитку рослин, тривалість міжфазних періодів. За початок настання фази приймали наявність її не менш чим у 10% рослин, за повну – у 75% рослин. Підрахунок густоти рослин проводили в фазу повних сходів і перед збиранням урожаю на двох несумісних повторностях. Для біометричних аналізів відбирали по 10 рослин з кожної ділянки в несуміжних повторностях в основні фази вегетації.

Результати і обговорення

Протягом 2004-2006 років нами вивчались особливості онтогенезу лікарських видів рослин із родини *Lamiaceae*, які інтродуковані і вирощуються в дендрологічного парку "Дружба". Результати фенологічних спостережень за основними фазами розвитку подаємо в таблиці.

Найкраще акліматизувались в місцевих умовах і є перспективними для вирощування на розсадниках лікарських рослин такі види: гісоп лікарський, меліса лікарська, собача кропива п'ятилопатева, материнка звичайна, м'ята перцева.

Гісоп лікарський (*Hisopus officinalis* L) почали вирощувати в дендропарку з 1992 року. Насіння було завезено із півдня України. Спочатку висіяли на колекційних ділянках, через рік, зібравши насіння, висіяли на ділянках по заготівлі лікарської сировини площею 0,5 ара. Гісоп чудово прижився в умовах дендропарку, дає гарний врожай лікарської сировини у фазі цвітіння, насіння його повністю досягає та дає 90-100% схожості. В умовах дендропарку рослини гісопу досягають висоти 60 см. Рослина посухостійка, невибаглива до родючості ґрунту. Може розмножуватись черенкуванням, діленням куща і насінням. Насіння висівають навесні у підготовлений ґрунт. Спосіб посіву насіння – широкорядний із шириною міжрядь 50 см.

В наших умовах гісоп добре росте, рясно цвіте і плодоносить. Насіння гісопу місцевої репродукції має високу схожість. Тому гісоп добре акліматизувався в місцевих умовах і є перспективним видом для вирощування в розсадниках лікарських рослин.

Таблиця 1. Фенофази онтогенезу основних видів *Lamiaceae* в умовах дендропарку.

№ п/п	назва рослини	рік	весняна вегетація	кущення	бутонізація	цвітіння			плодоношення	
						поч.	мас.	кін.	поч.	кін.
1.	гісоп лікарський	2005	14.04.	3.05.	18.06.	2.07.	13.07.	16.08.	8.08.	5.09.
		2006	28.04.	16.05.	29.06.	7.07.	20.07.	18.08.	16.08.	11.09.
		2007	27.04.							
2.	лаванда вужколис- та	2005	18.04.	13.05.	26.05.	23.06.	12.07.	24.08.	28.08.	25.09.
		2006	23.04.	18.05.	30.05.	29.06.	15.07.	27.08.	4.09.	28.09.
		2007	11.04.	10.05.						
3.	котяча м'ята справжня	2005	9.04.	15.05.	18.06.	26.06.	9.07.	2.08.	16.08.	4.09.
		2006	18.04.	24.05.	29.06.	7.07.	12.07.	4.08.	28.08.	16.09.
		2007	22.03.	26.04.						
4.	материнка звичайна	2005	8.04.	17.04.	11.06.	2.07.	14.07.	1.08.	3.08.	22.08.
		2006	18.04.	28.04.	22.06.	7.07.	20.07.	4.08.	10.08.	28.08.
		2007	29.03.	13.04.						
5.	шавлія лікарська	2005	22.04.	16.05.	18.06.	3.07.	15.07.	12.08.	8.08.	6.09.
		2006	28.04.	23.05.	25.06.	8.07.	22.07.	16.08.	12.08.	10.09.
		2007	19.04.	10.05.						
6.	чебрець повзучий	2005	17.04.	12.05.	4.06.	18.06.	5.07.	3.08.	6.08.	24.08.
		2006	23.04.	16.05.	13.06.	22.06.	10.07.	12.08.	14.08.	29.08.
		2007	12.04.	10.05.						
7.	м'ята перцева	2005	16.04.	5.05.	16.07.	25.07.	7.08.	19.08.	-	-
		2006	28.04.	16.05.	26.07.	2.08.	10.08.	22.08.	-	-
		2007	6.04.	27.04.						

8.	меліса лікарська	2005	14.04.	3.05.	15.06.	2.07.	14.07.	12.08.	20.08.	18.09.
		2006	28.04.	16.05.	20.06.	7.07.	18.07.	20.08.	26.08.	25.09.
		2007	29.03.	27.04.						
9.	собача кропива п'ятилопа-тева	2005	18.04.	14.05.	2.06.	16.06.	25.06.	16.07.	22.07.	3.08.
		2006	28.04.	16.05.	10.06.	24.06.	29.06.	20.07.	26.07.	10.08.
		2007	11.04.	7.05.						
10.	буквиця лікарська	2005	18.04.	12.05.	14.06.	27.06.	18.07.	28.07.	14.08.	29.08.
		2006	26.06.	16.05.	26.06.	8.07.	20.07.	4.08.	22.08.	6.09.
		2007	29.03.	23.04.						

Меліса лікарська (*Mellisa officinalis* L.). В умовах дендрологічного парку мелісу лікарську вирощують як на колекційних ділянках, так і на ділянках лікарської сировини. Меліса лікарська заввишки 55-75 см., цвіте у липні-серпні. Розмножується насінням і вегетативно (поділом кушів). Меліса добре розмножується також поділом на частини дво- чи трирічних кушів. Орюють на глибину 27-30 см. Насіння висівають з глибиною загортання – 1-2 см. Коли на сходах утворюються 2-3 пари листків, посіви проріджують. Відстань між рослинами повинна становити 30 см при ширині міжрядь 60 см.

Собача кропива п'ятилопатева (*Leonurus guinguelobatus* Gilib). Собачу кропиву як багаторічну рослину можна культивувати на одному місці 3-4 роки. Досить невибаглива. Розмножується насінням, що висівають під зиму чи рано навесні, після 30-40 денної стратифікації. Посів широкорядний, з міжряддями 60 см, глибина закладання насіння – 1-3 см.

В наших умовах собача кропива п'ятилопатева добре росте, рясно цвіте і плодоносить. Насіння місцевої репродукції має високу схожість.

Материнка звичайна (*Origanum vulgare* L.). З 1992 року її почали вирощувати на колекційних ділянках як і з насіння зібраного в природі, так і з перенесенням уже дорослих особин. Рослина виявилася невибагливою до ґрунту, світлолюбною. Дорослі особини прижились дуже добре, висота їх досягає 90 см., а в природі – 50 см. Цвіте від початку липня до середини серпня. Розмножують материнку поділом куша і насінням. Поділені куші висаджують восени.

Квіти та листя материнки заготовляють під час масового цвітіння. Зрізають квіткові стебла на висоті 15-20 см від вершка. За нашими спостереженнями материнка звичайна має високу репродуктивну здатність, проходить повний цикл сезонного розвитку та характеризується великою інтенсивністю росту.

М'ята перцева (*Mentha piperita* L.). Вирощується в дендрологічному парку з 1992 року. М'ята перцева майже не утворює насіння і тому розмножується вегетативно (поділом кореневища). Рослина дуже вимоглива до вологості і родючості ґрунту, світлолюбна. Високий врожай вона дає при вирощуванні на низинних ділянках з неглибоким заляганням ґрунтових вод та родючими легкими ґрунтами. Оптимальна середньодобова температура для росту м'яти становить +18 – +22°. Під м'яту ділянку орюють на глибину 25-27 см., одночасно вносять органічні добрива. Свіжі непророслі кореневища висаджують вручну квадратно-гніздовим (45×45) способом. М'яту збирають звичайно в липні-серпні в фазі бутонізації і початку цвітіння, або дещо пізніше при зацвітанні головних квіток. Після відростання можливе повторне збирання (вересень).

Висновки

На колекційних ділянках у відділі лікарських рослин інтродуковано і вирощується 15 видів лікарських рослин із родини *Lamiaceae*.

Проведені дослідження за фазами розвитку інтродукованих видів родини *Lamiaceae* показали, що весняна вегетація припадає на березень-квітень, найбільш оптимальні умови для цвітіння – початок і середина липня. Дозрівання насіння – початок і середина серпня. Але, звичайно, враховуються погодно-кліматичні умови, які змінюються щороку. Щодо заготівлі лікарської сировини, слід зауважити, що вегетація пагонів даних видів рослин відбувається протягом цілого літа. Тому окремі вегетативні пагони можна зрізати 2-3 рази.

Отже, умови дендропарку відповідають всім вимогам щодо агротехніки вирощування лікарських рослин з родини *Lamiaceae* як для заготівлі лікарської сировини, так і для збору і реалізації насіння.

Література

1. Визначник вищих рослин України / Доброчаєва Д.Н. та інші. – К.: Наук.думка, 1987. – 548с.
2. Лікарські рослини. Енциклопедичний довідник / за ред. академіка АН УРСР А.М. Гродзинського, К.: Головна редакція Української Радянської енциклопедії, 1991. – 543с.
3. Методика проведення дослідів по кормовиробництву Інституту кормів УААН.– К.: Держстандарт, 1998. – 189с.
4. Приходьмо М.М., Гладун Я.Д. та інші. Лікарські рослини Івано-Франківської області. – Івано-Франківськ, 2002. –416с.

This article shows the results of the studied of the peculiarities of ontogenesis and growing of the Lamiaceae cultivated species in dendropark "Druzba".

Key words: ontogenesis, grow, Lamiaceae, blooming, vegetation, bear fruits.